

УДК 373.3:37.022–047.37–053.5«5/6»

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗІ СТИМУЛЮВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ 6–7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Ноздрова О.П., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського*

Стаття розкриває роль гри в стимулюванні пізнавальної активності учнів віком 6–7 років. Встановлено, що особливості розвитку пізнавальної активності молодших школярів зумовлені несформованістю в них стійких мотивів навчання, переважанням ігрових інтересів, мимовільної уваги над довільною; наочно-образним мисленням, недостатнім розвитком волевих якостей. Визначено критерії та показники рівнів сформованості пізнавальної активності молодших школярів; проведено діагностику учнів віком 6–7 років із метою виявлення рівня сформованості їхньої пізнавальної активності. Експериментальна перевірка науково обґрунтованих педагогічних умов застосування дидактичної гри для стимулювання пізнавальної активності учнів 6–7 років довела їхню правильність і доцільність, дозволила одержати позитивні результати.

Ключові слова: *пізнавальна активність, дидактична гра, стимулювання, умови використання дидактичної гри, учні віком 6–7 років.*

Статья раскрывает роль игры в стимулировании познавательной активности учеников в возрасте 6–7 лет. Установлено, что особенности школьников связаны с тем, что в указанном возрасте у учеников не сформированы устойчивые мотивы обучения; у них преобладают игровые интересы, involuntary внимание над произвольным; наглядно-образное мышление, недостаточно развиты волевые качества. Определены критерии и показатели уровней сформированности познавательной активности младших школьников; проведена диагностика учеников для определения уровня сформированности их познавательной активности. Экспериментальная проверка научно обоснованных педагогических условий применения дидактической игры для стимулирования познавательной активности учеников в возрасте 6–7 лет доказала их целесообразность, позволила получить положительный результат.

Ключевые слова: *познавательная активность, дидактическая игра, стимулирование, условия использования дидактической игры, ученики 6–7 лет.*

Nozdrova O.P. ORGANIZATION AND CONDUCTING OF THE CONFIRMATORY PHASE OF EXPERIMENTAL WORK ON STIMULATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF 6–7 YEAR OLD PUPILS BY MEANS OF DIDACTIC GAME

The article reveals the role of the game in stimulating the cognitive activity of 6–7 year old pupils. It has been determined that the peculiarities of development of cognitive activity of junior schoolchildren are caused not by the formation of stable motives of learning in them, but by the predominance of game interests, involuntary attention on arbitrary; visual-figurative thinking, insufficient development of volitional qualities. The criteria and indicators of levels of formation of cognitive activity of junior pupils have been determined; the diagnostics of 6–7 year old pupils has been conducted in order to identify the levels of their cognitive activity formation. Experimental verification of scientifically grounded pedagogical conditions of the use of the didactic game for stimulation of cognitive activity of 6–7 year old pupils proved their correctness and expediency, the realization of which allowed obtaining positive results.

Key words: *cognitive activity, didactic game, stimulation, conditions of use of didactic game, pupils aged 6–7.*

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. проголошується стратегія прискореного, випереджувального інноваційного розвитку освіти й науки, забезпечення умов для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості впродовж життя.

Сьогодні, зважаючи на новий зміст загальної середньої освіти (Концепція «Нова українська школа»), початкова школа перебуває в центрі уваги, адже саме перші

роки суспільного виховання й навчання дітей надзвичайно важливо впливають на подальший розвиток інтелекту, творчості, формування характеру, саморозвиток особистості тощо.

Початок навчання в школі для багатьох шеститиричних дітей пов'язаний зі значним навантаженням, до того ж характер і темпи оволодіння навчально-пізнавальною діяльністю не завжди відповідають загальної розумовій здатності дітей такого віку до

засвоєння знань, умінь та навичок, визначених змістом програми, це і зумовлює актуальність проблеми.

Успішність учнів віком 6–7 років забезпечується шляхом цілеспрямованого формування й розвитку їхньої пізнавальної активності та самостійності (Н. Бібік, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Савченко, Н. Скрипченко й інші вчені). Для молодших школярів, поруч із провідною навчальною діяльністю, залишається актуальною й ігрова діяльність. Застосування різноманітних дидактичних ігор сприяє формуванню в дітей вказаного віку пізнавальних процесів, оволодінню прийомами і методами навчально-пізнавальної діяльності. Дидактичні ігри допомагають учням долати пізнавальні труднощі, усувають страх, почуття дискомфорту, що позначається на успішності дітей та їхній пізнавальній активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність застосування дидактичних ігор у навчанні молодших школярів переконливо доведена в роботах Н. Бібік, М. Вашуленка, Б. Друзя, С. Короткова, Н. Підгорної, О. Савченко, Т. Шмакової й інших учених.

У закордонній педагогіці цій проблемі присвячено праці К. Гроса, М. Лацаруса, М. Монтессорі, Ф. Фребеля, С. Холла. Загальнотеоретичні аспекти проблеми дидактичної гри були предметом досліджень Є. Анікеєвої, А. Деркача, С. Запаренка, А. Капської, Н. Кудикиної, І. Куліш, А. Лохвацької, П. Підкасистого, О. Савченко, В. Семенова, Л. Терлецької, Ж. Хайдарова, П. Щербаня, Г. Яворської й інших науковців.

Мета статті – проаналізувати стан використання дидактичних ігор як засобу стимулювання пізнавальної активності учнів віком 6–7 років у практиці сучасної початкової школи; провести діагностику молодших школярів експериментальної і контрольної груп із метою виявлення рівнів сформованості їхньої пізнавальної активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для перевірки висунутої наукової гіпотези проведено педагогічний експеримент в умовах звичайного навчального процесу в Нерубайській гімназії села Нерубайського Одеської області, у загальноосвітній школі № 125 м. Одеси та Коноплянівській загальноосвітній школі Іванівського району Одеської області протягом двох навчальних років.

Вибіркову сукупність склали учні паралелі перших класів (загальною кількістю 368 учнів), з яких 6 класів були визначені як експериментальні (184 учні) і 6 класів – як контрольні (184 учні).

В експериментальних класах перевірялися умови використання дидактичних ігор як засобу стимулювання пізнавальної активності учнів. У контрольних класах навчання та виховання дітей проводилося традиційно.

Формування контрольної й експериментальної груп було довільним, відповідно до списку класу.

Використовували такі методи науково-педагогічного дослідження:

а) педагогічне спостереження (загальне та вибіркове), яке передбачало:

- вивчення вікових та психологічних особливостей особистості дітей;
- визначення рівня сформованості знань учнів із предметів;

- виявлення пізнавальних інтересів школярів; дисциплінованості; наполегливості в навчанні;

- з'ясування рівня сформованості комунікативних умінь;

б) метод бесіди:

- з учнями з метою уточнення розуміння дітьми тих чи інших явищ, їхнього ставлення до подій;

- із вчителями для оцінки рівня сформованості в школярів інтелектуальних умінь (аналізу, синтезу, узагальнення);

- в) складання усних творів-мініатюр, усних текстів-описів за картинками з метою оцінки рівня сформованості самостійності мислення, навчальних умінь учнів, комунікативних умінь;

г) «дитячий малюнок» з метою:

- отримання первинної інформації для визначення рівня сформованості реальних навчальних можливостей учнів [1, с. 107];

- вивчення ставлення учнів до навчання;

г) анкетування вчителів із метою:

- аналізу стану проблеми розвитку пізнавальної активності учнів за допомогою дидактичних ігор на практиці;

- виявлення причин позитивного або негативного ставлення школярів до навчальної діяльності;

- д) тестування учнів із метою діагностики рівня їхніх пізнавальних інтересів;

- е) аналіз продуктів навчально-пізнавальної діяльності учнів для перевірки рівня сформованості навчальних умінь;

- е) методи математичної статистики для оброблення одержаних експериментальних даних.

Результати за визначеними критеріями пізнавальної активності й отримані в експериментах контрольні дані опрацьовували сучасними методами математичної статистики, а саме методом лінійного кореляційного аналізу. Кореляційний аналіз ре-

зультатів здійснювався за розрахунковою формулою Пірсона [4, с. 107]:

$$r_{x_i y_i} = \frac{n \sum x_i y_i - (\sum x_i)(\sum y_i)}{\sqrt{[n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2][n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2]}}$$

де r – коефіцієнт кореляції між ознаками; $\sum$ – знак суми; n – кількість об'єктів спостереження; x_i – низка числових даних однієї ознаки; y_i – низка числових даних іншої ознаки; $x_i y_i$ – добуток X та Y за рядками.

Для визначення рівнів сформованості пізнавальної активності визначено такі критерії і показники:

1) *інтерес до пізнавальної діяльності* з такими показниками: прояви допитливості до нового предмета або явища; захоплення пізнавальною діяльністю; звертання із запитаннями пізнавального характеру; бажання виконати завдання, незважаючи на будь-які труднощі;

2) *ставлення дітей до предмета* (індиферентне, неіндиферентне) з показниками: ставлення до своєї успішності в навчальній діяльності; характер психофізичних реакцій на пропозицію участі в грі (активне жестикулювання, міміка, вербальна реакція); активна участь у грі; прагнення до творчої діяльності;

3) *характер засвоєння навчального матеріалу* із показниками: якість застосування теоретичного матеріалу в практичній діяльності; ступінь потреби в постійному контролі; використання у відповідях додаткової інформації; володіння необхідними розумовими прийомами.

Ступінь сформованості пізнавальної активності школярів визначали за трирівневою градацією: високий, середній, низький.

Високий рівень пізнавальної активності в тих дітей, яким притаманні: стійкий прояв допитливості до нового, захоплення пізнавальною діяльністю, яскраво виражена пізнавальна потреба, неіндиферентне ставлення до своєї успішності (вони завжди радіють успіху й засмучуються через невдачі). У навчально-ігровій діяльності яскраво виражені психофізичні реакції, постійна активність, прагнення до навчально-ігрових завдань творчого характеру. У цих дітей завжди виникають запитання, вони прагнуть дізнатися про щось нове, намагаються самостійно розв'язати завдання, не бояться помилок і труднощів у роботі.

Середній рівень пізнавальної активності в школярів, які виявляють зацікавленість, допитливість та активність ситуативно, коли стикаються із труднощами, то часто втрачають інтерес. У навчально-ігровій діяльності достатньо виражені психофізичні реакції, активність, прагнення до навчально-ігрових завдань творчого характеру

виявляються ситуативно. Діти цієї групи схильні до наслідування відповідей один одного, не прагнуть бути першими.

Діти з *низьким рівнем пізнавальної активності* – байдужі, зовсім не прагнуть відповідати, неохоче виконують будь-яку роботу або навіть цілком відмовляються від діяльності, у відповідях схильні повторювати вже почуте, не виявляють ініціативності. Навчально-ігрова діяльність пов'язана для них із негативними емоціями, викликає пригнічення, нудьгу, у них наявна висока тривожність. У цих дітей спостерігається скутість у рухах, у вербальному спілкуванні. Вони майже ніколи не розпочинають виконувати завдання без підказки, нагадування дорослого, однолітків, важко включаються в роботу. Такі школярі не володіють пізнавальними навичками, більше запитують, ніж самостійно виконують навчальні завдання.

Експериментальній роботі передувало пілотажне дослідження, під час якого нами проаналізовано стан використання дидактичних ігор як засобу стимулювання пізнавальної активності дітей віком 6–7 років у практиці сучасної початкової школи.

Із цією метою проведено анкетування вчителів початкових класів.

У результаті опитувань виявилось, що вчителі недостатньо використовують дидактичні ігри в роботі з дітьми. Ось чому важливо правильно організувати урок у початковій школі з використанням дидактичної гри, проводити роботу з батьками щодо ігрової діяльності дітей. Результати анкетування засвідчили, що дидактичні ігри не посіли ще належного місця в роботі з дітьми в школі. На практиці вчителі використовують словесні, настільно-друковані дидактичні ігри, проте їхня кількість і тематика надзвичайно обмежені. Виявлено, що в загальноосвітніх навчальних закладах відсутня методична література з ігрової діяльності.

Результати пілотажного дослідження враховані під час розроблення програми експерименту з перевірки визначених педагогічних умов, який проводився в три етапи.

На першому, констатувальному етапі експерименту виявлено рівні сформованості пізнавальної активності молодших школярів експериментальної і контрольної груп. Для цього використані бесіди, спостереження (загальне та вибіркове), складання усних творів-мініатюр, робота з картинами, складання усних текстів-описів за картинками, дитячі малюнки, тест-анкета для батьків, тестування учнів.

Під час бесід дітям пропонували відповісти на запитання: «Чи бажаєш ти йти до школи, чому?».

У результаті аналізу відповідей дітей ми виявили, що більшість учнів хочуть іти до школи, виявляють позитивне ставлення до школи, особливо в присутності «авторитетних» дорослих: учителя, батька, матері, інших. Але коли стикаються в школі із труднощами, то вже через кілька днів говорять, що вони до школи йти не хочуть. Особливої турботи потребують менш сміливі діти, які побоюватимуться висловити свої думки стосовно школи вголос, але їхнє ставлення до школи буде змінюватися на негативне.

Виокремилась невелика група школярів, які практично повторили відповіді попередніх дітей. Вони говорили невпевнено, нечітко.

Деякі першокласники хворобливо реагували на зміни умов життя. У цих дітей бажання вчитися зникає досить швидко, тому що це пов'язано значною мірою з виховними недоліками й недоробками дорослих. Це були погрози, диктаторство, авторитарність. Вчитель повинен зняти психологічне напруження дитини, не залишити її наодинці із труднощами.

З відповідей ми бачимо, що дітей приваблюють здебільшого зовнішні атрибути шкільного життя. Тільки незначна кількість дітей поєднує позитивне ставлення, бажання йти до школи із правильними уявленнями про школу, її вимогами. Наступні завдання були такі:

1) скласти розповідь про свою улюблену іграшку;

2) сказати своїй іграшці чотири-п'ять «добрих» слів або звернутися із запитанням.

У процесі аналізу ми виявили, що активність виявляють ті самі діти. Ця була найменшою. Друга група складалася з дітей, які виявили відносну загальну обізнаність, їхні відповіді не були самостійними, а повторювали відповіді інших дітей.

І все ж траплялися школярі, які розповідали про свої іграшки тільки після того, як учитель декілька разів звертався до них та ставив додаткові запитання. Діти починали розповідь-опис невпевнено і практично повторювали відповіді попередніх дітей. Учні змінювали тільки назву іграшки і повторювали декілька речень.

Деякі діти захотіли сказати своїм іграшкам гарні слова тільки після того, як прослухали відповіді попередніх дітей, але вони повторювали думки своїх товаришів.

Окрему групу становили діти, які не брали участі в розмові. Ці діти мали труднощі в навчанні, у них недостатньо розвинені монологічне мовлення, уява, вони не могли зв'язно, послідовно розповідати, передавати своє ставлення до предмета, явища.

Педагогічне спостереження за дітьми здійснювалося в різних видах діяльності (навчання, гри, спілкування) і мало на меті вивчення особистості дитини, її індивідуальних психологічних рис. Педагогічне спостереження – пріоритетний метод гуманістичної педагогіки, коли дитина ставиться в центр навчання як найвища цінність, особистість, якій притаманні власні особливості, здібності, обдаровання.

У процесі дослідження запропонували дітям переказати добре знайому казку «Колобок» (за бажанням). Це була розповідь за картинкою. Дитині пропонувалося обрати картки серед чотирьох хаотично розміщених малюнків, на яких зображена добре відома їй послідовність подій у казці, розкласти їх у певному порядку, переказати казку. Відзначилася група дітей, які близько до тексту, із зацікавленням переказали зміст казки від початку до кінця, з дотриманням логічної послідовності сюжету, діалогів між героями казки. Вони емоційно, самостійно, з бажанням виконували завдання, але були й діти, які залучилися до виконання завдання тільки після багаторазових запитань вчителя. Школярі спроможні були переказати казку за допомогою додаткових запитань, але й тоді вони плутали послідовність сюжету, не завжди точно передавали діалоги головних героїв, їхні висловлювання були дуже бідними, нерішучими.

У цьому завданні оцінку «3» ставили за правильне, послідовне розташування картинок і правильний опис зображених подій під час переказу казки. Не була помилкою зміна послідовності карток, якщо вона розумно пояснювалася дитиною. Оцінка «2» ставилась тоді, коли дитина дотримувалася правильної послідовності картинок, проте не могла її пояснити. Оцінка «1» – коли послідовність картинок не мала сенсу.

У наступному завданні школярам запропонували пригадати, якого першого звіра Колобок зустрів у лісі, заспівати пісеньку Колобка. У такий спосіб за допомогою вчителя діти змогли передати зміст казки, детально її переказати, передати діалоги між героями. Проте деякі респонденти одразу відмовилися від цих завдань.

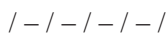
Дітям пропонувалося в процесі цілеспрямованих спостережень дати характеристику кожному звіру, відповідаючи на запитання «який?», «яка?» або звернутися із запитанням до будь-якого героя казки. Під час виконання такого завдання мало дітей виявили ініціативність, інтерес, самостійність, бажання говорити. Виокремилася невелика група учнів, які практично повторили відповіді інших дітей, але мали недостатній запас знань, умінь, навичок,

водночас дуже довго згадували вже почуте, говорили невпевнено.

Учням запропонували виконати завдання «Зроби за зразком» (п'ять хвилин). Діти повинні були перемалювати наданий візерунок.

Приклади завдання в зошиті:

а) написати такі ж палички і рисочки в зошиті;

б) продовжити в рядку хвилеподібну лінію;

в) продовжити в рядку зигзагоподібну лінію.

На виконання цього завдання давалося п'ять хвилин. Проте дітей не повідомляли, що час фіксувався.

У процесі виконання дитиною завдання з'ясувалося:

1) чи вміє дитина самостійно розглядати зразок перед початком роботи;

2) чи помічає вона невдачу у виконанні, як вона на це реагує;

3) чи звертається по допомогу;

4) чи пробує залишити завдання незакінченим;

5) як реагує на оцінку своєї роботи.

Аналіз результатів виконання цього завдання показав, що одні діти правильно його виконували і встигали заповнити всю сторінку (3 бали); друга група дітей правильно виконувала завдання, проте встигла заповнити менше (2 бали); третя група дуже погано виконувала завдання, припускалася помилок, проте також швидко заповнювала всю сторінку (1 бал); четверта група виконувала завдання повільно і з помилками (0 балів).

Наступним завданням було конструювання. Дітям пропонувалася конструкторська гра за певними правилами.

Виконання завдання оцінювали за такими критеріями:

1. Намагається встановити, як грати в гру, що можна робити з нею, виявляє самостійний пошук (високий рівень – 3 бали).

2. Виявляє цікавість до гри, проте керується лише звичним, стандартним використанням предметів (середній рівень – 2 бали).

3. Виявляє звичайний інтерес, задовольняється поверховим ознайомленням (низький рівень – 1 бал).

Варто зауважити, що під час спостереження звертали увагу на те, чи вміють діти самостійно виконувати завдання за зразком, визначали рівень розвитку пізнавальних процесів (уваги, мислення, зорово-моторної координації).

Із цим завданням упоралися тільки половина випробуваних. Решта учнів були

неактивними, припускалися помилок у конструюванні.

Цілеспрямовані спостереження за проявом пізнавальної активності дітей на заняттях і поза ними виявили, що понад половині дітей властиві низька пізнавальна активність, недостатня ініціативність, відсутність цікавості до навколишнього середовища, до спілкування з однолітками.

Для оцінки розвитку пізнавальної активності дітей за критерієм «Характер засвоєння навчального матеріалу» ми обрали такі методи: складання усних творів-мініатюр, робота з картинами, складання усних текстів-описів за картинами, тестування учнів.

У багатьох творах-мініатюрах учнів ми побачили лише перелік фактів, явищ, а своїх думок, почуттів, вражень, ставлення до побаченого не було висловлено. Речення короткі, без слів-епітетів, порівнянь, слів із переносним значенням.

Застосуванням роботи з картинами, складанням усних текстів-описів за картинами ми прагнули перевірити словниковий запас школярів, образне мислення й образне мовлення, комунікативні вміння учнів. У доборі картин ми враховували життєвий досвід дітей, уміння спостерігати за природою. Діти працювали із творами В. Мироненка «Зима», К. Білокур «Соняшники», І. Левітана «Золота осінь».

Кількість дітей, які виявили високий рівень пізнавальної активності, була незначною. До другої групи увійшли учні, які виявили відносно слабку пізнавальну активність, їхні відповіді не були самостійними й характеризувалися повторами.

Третя група складалася з дітей, які зовсім відмовилися виконувати завдання.

Ми згодні з думкою, що для з'ясування, наскільки розвинена усна мова дитини, під час складання усних творів-мініатюр, текстів-описів, роботи з картинами необхідно звертати увагу на такі особливості: а) зв'язність мовлення, вміння правильно будувати речення; б) словниковий запас; в) правильність вимови звуків у розповідях, чіткість і розбірливість мовлення.

Рівень виконання кожного із завдань оцінювався, як і попередні, балами «3», «2», «1».

3 бали – дитина самостійно складає розповідь, виокремлює всі ознаки (до 7–8) предметів чи об'єктів опису; кількість речень у тексті розповіді, опису до 10 і більше, водночас використовує всі типи речень; наявні образні вирази (до 3 і більше) у тексті розповіді, опису.

2 бали – дитина будує розповідь за допомогою експериментатора, використовуючи прості, короткі, однослівні речен-

ня; виокремлює 3–4 ознаки предмета або об'єкта опису; кількість речень у тексті розповіді, опису 5–6. Наявні паузи, речення здебільшого прості, відсутні образні вислови.

1 бал – у дитини відсутня самостійність та ініціативність, вона постійно потребує допомоги експериментатора. Відповідає одним словом, не вміє правильно побудувати речення. Не користується мовними засобами виразності. Зазнає значних труднощів під час складання тексту-опису, творів-мініатюр. Виокремлює 1–2 ознаки об'єкта опису. Кількість речень у тексті розповіді, опису до 4. Використовує прості непоширені речення, що межуються з довготривалими паузами та позбавлені образних виразів [1].

Після аналізу дитячих творів-мініатюр, текстів-описів за картиною ми дійшли висновку, що в дітей мова недостатньо зв'язна, багато граматичних помилок, структура речення спрощена, в активному словниковому запасі відсутні образні вислови.

У багатьох дітей спостерігається низька самооцінка, яка виявляється в неспіввідповідності, тривожності під час відповіді на запитання, вони не виявляють «пізнавальної активності».

Для оцінки розвитку пізнавальної активності учнів за критерієм «ставлення дітей до предмета» обрано метод «дитячий малюнок».

Важливу інформацію про дітей отримали з дитячих малюнків. Тематика останніх може бути різноманітною, залежно від мети педагогічного спостереження. Такі теми дитячих малюнків, як: «Мій клас», «Моя сім'я», «Я на уроці письма», «Я на уроці читання», дозволили нам одержати інформацію про почуття та переживання дитини під час відповідних уроків та перебування в школі.

Із довкілля найбільше впливають на дитину (якщо читати дитячі малюнки) люди, з якими вона зустрічається, рідні та близькі, з якими вона проживає, та інші діти, взаємний вплив дітей один на одного – факт величезної педагогічної важливості. Ознайомлення з формальними показниками дитячого малюнка та прочитування його допомогли нам краще зрозуміти захоплення, ставлення дитини. Виявлені результати стали підґрунтям для подальшої індивідуальної та диференційованої роботи, уможливили добір таких вправ, які необхідні учневі для подальшої результативної навчальної діяльності.

Створені дітьми малюнки, в яких домінували чорні та сірі тони, свідчили про понижений тон настрою, невдоволення від роботи, небажання її виконувати. Яскраві, світлі, теплі фарби малюнка вказували на

активний життєвий тонус дитини, запропоновану експериментатором роботу учні виконували із задоволенням. Широкі штрихи під час малювання, домальовки засвідчували впевненість і рішучість учнів у тій чи іншій сфері діяльності. Натиск на олівець дав змогу судити про рівень психомоторного тону, загальної активності, емоційної напруженості. Сила тиску відображалася в жирності лінії. Паузи перед малюванням певних деталей чи чогось цілого найчастіше пов'язані з конфліктним ставленням, є зовнішнім проявом внутрішнього дисонансу мотивів.

Про сприймання дитиною членів сім'ї, своїх товаришів, свого образу «Я» ми судили на підставі порівняння розмірів фігур, особливостей зображуваних окремих частин тіла й усієї фігури загалом.

В аналізі процесу малювання ми брали до уваги: послідовність малювання членів сім'ї, своїх товаришів; послідовність малювання деталей; витирання гумкою; повернення (повторне) до вже намальованих об'єктів, деталей фігур; паузи під час малювання; спонтанні коментарі автора; види ліній; натиск на олівець; особливості ліній: штрихова, ламана, обірвана лінія, повтор ліній; розміреність фігур на полі листка; розміри зображених фігур; використання кольорів; штрихування предметів: розмашисте, акуратне, сильний натиск.

Під час дослідження ми запропонували учням виконати тестове завдання. Для виконання цієї вправи дитині давалися малюнки різного змісту (ігрового, побутового, навчального) і пропонувалося вибрати найбільш цікаві, пояснити свій вибір. Поруч із цими малюнками намальовати себе.

За результатами такого тестового завдання визначалося ставлення учнів до школи, до навчальних предметів.

Про несформованість правильного ставлення до школи свідчать: чорні та сірі тони в малюванні фігурки людини; паузи перед малюванням певних деталей; розміри фігури; особливості ліній.

Процес малювання виявив недостатні адаптаційні можливості дитини до навчання.

Аналіз за рівнями:

1. Учень вибирає навчальні сюжети (високий – 3 бали).
2. Вибирає ігрові та змістовні малюнки на тему школи (середній – 2 бали).
3. Учень вибирає ігрові сюжети (низький – 1 бал).

Результати дослідження аналізувалися й заносилися до протоколу. Проведене дослідження дало нам змогу правильно визначити об'єктивну готовність дітей до навчання в школі. Готовність дитини до

спілкування передбачає вміння будувати свої стосунки з однолітками і вчителем. Цю інформацію можна отримати від батьків: чи вміє дитина спілкуватися в доброзичливій формі, чи вміє адресувати свої висловлювання одноліткам, чи боязка, пасивна або ж привертає увагу до себе. Особливості спілкування дитини можна з'ясувати під час опитування батьків: чи переконливо аргументує свої думки (прохання, оцінки, розпорядження, доручення тощо); на які ролі претендує в грі.

Анкетування ми не могли провести, тому що діти у віці 6–7 років занадто малі для цього, тому проведено тестування, для якого вибрані такі завдання: домалювати фігури, предмети, підкреслити правильну відповідь, викреслити зайвий предмет.

Як засвідчили результати дослідження, учнів можна умовно розподілити на три групи: активні діти; діти, що схильні до наслідування і повторів; пасивні діти.

У процесі аналізу виявилось, що активними є ті самі діти.

Ця група була найменшою. Діти, які склали другу групу, виявили відносну пізнавальну активність, їхні відповіді не були недосконалими. Вони повторювали висловлювання інших дітей. До третьої групи належали діти, які зовсім відмовилися виконувати завдання. Ця група була найчисленнішою.

Висновки із проведеного дослідження. З одержаних даних ми дійшли висновку, що в дітей 6–7 років переважно низька пізнавальна та мовленнєва активність, недостатня ініціативність. Вони дуже повільно переключаються з інтенсивної рухової активності на розумову, байдужі до результатів своєї діяльності, ніколи не радіють успіхам і не сумують через невдачі.

Результати констатувального етапу експерименту свідчать про низький рівень пізнавальної активності досліджуваних дітей (низькими виявилися результати за всіма критеріями).

Варто наголосити на тому, що ми згодні з думкою, що особливу увагу треба звернути на формування емоційних передумов у розвитку пізнавальної активності дітей, формувати навички сприймання, розширювати спектр пізнавальних (зовнішніх та внутрішніх) дій дитини.

Вважаємо, що зміст навчального матеріалу має орієнтуватися на подальше вдосконалення здібностей дітей у набутті знань.

Саме тоді самостійна, ініціативна дослідницька діяльність школярів стане головним чинником у розвитку їхніх здібностей. Збагачення навчального матеріалу пізнавальним змістом – це засіб гуманного підходу до розвитку кожної дитини, це надання їй можливостей «бути», виявити свій творчий потенціал.

Аналіз навчальних занять у початковій школі щодо використання методів навчання засвідчив, що дидактична гра ще не стала реалією сучасної школи, під час її застосування не реалізуються повною мірою закладені в ній дидактичні можливості.

У процесі пілотажного дослідження оптимальними педагогічними умовами застосування дидактичної гри як засобу стимулювання пізнавальної активності учнів віком 6–7 років визначено такі:

- здійснення диференціації під час організації навчально-ігрової діяльності школярів;
- організація взаємодії вчителя й учнів на принципах співробітництва;
- використання ігор проблемного характеру;
- забезпечення емоційної насиченості навчально-ігрової діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів складної та багатогранної проблеми стимулювання пізнавальної активності молодших школярів за допомогою дидактичних ігор. Воно відкриває перспективу для більш глибокого вивчення умов, особливостей технології проведення дидактичних ігор для стимулювання пізнавальної активності дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А. Пізнавальна діяльність, її сутність та види. Професійна творчість: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.: Т. Сущенко, В. Крижко, В. Воловик, І. Зязюн, Н. Ничкало, С. Павлутенков, С. Сисоєва. Київ; Запоріжжя, 1999. Випуск 16 (І частина). С. 8–13.
2. Вашуленко М. Специфіка навчання грамоти шестирічних першокласників. К.: Рад. шк., 1990. С. 91–93.
3. Волкова Т. Творчі ігри, завдання і тести для розвитку пам'яті та уваги. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 240 с.
4. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статические методы в педагогике и психологии. Пер. с англ. Л. Хайрусовой. М.: Просвещение, 1975. 495 с. С. 465–475.
5. Эльконин Д. Психология обучения младших школьников. М.: Знание, 1974. 64 с.
6. Коробко С. Розвиток пізнавальних процесів у шестирічних першокласників: зб. статей / упоряд. К. Прищепа. К.: Рад. шк., 1990. С. 60–65.